

## РОЗДІЛ 8 УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.1.40>

### ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДІЙСНОСТІ У ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ СЛОВЕСНОСТІ

#### INDIVIDUAL-AUTHORIAL INTERPRETATION OF REALITY IN E. PLUZHNIK'S POETIC TEXT BY MEANS OF ARTISTIC LITERATURE

Білічак О.І.,

*orcid.org/0000-0002-0182-4891**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри мовознавства**Івано-Франківського національного медичного університету*

У статті розкрито власне-авторське сприйняття дійсності у поезії художніми засобами, що дають можливість оцінити якість їх використання в організації змісту поетичного тексту в цілому. Охарактеризовано художні засоби, які використовує Є.Плужник та з'ясовано, розкрито неповторну, індивідуально-авторську картину художнього світу поезії. У ліриці Є. Плужника немає надмірної емоційності та імпровізаційності, вона характеризується лаконізмом, виразністю, простотою і водночас місткістю. Автор активно вживає різні художні засоби, зокрема епітети, які можна охарактеризувати як метафоричні.

Закцентовано, що серед різновидів тропів важливе емоційно-сміслові наповнення має опозиційна пара гіпербола – мейозис. Принагідно зазначимо, що гіпербола (перебільшення) може бути і тропом (на рівні словосполучень), і стилістичною фігурою (на рівні речень), і художнім засобом (на рівні твору). Антонімом гіперболи традиційно вважають літоту (применшення). Художнє функціонування гіперболи в поезії Є. Плужника позначене індивідуально-авторськими рисами. Гіпербола Є. Плужника безпосередньо апелює до уяви адресата і є прямим, незауваженим виразом емоцій. Дуже часто гіперболічні твердження Плужниківської поезії містять у собі парадокси, алогізми, твердження, що суперечать дійсності, і виступають показниками вираження авторської модальності. На противагу гіперболі, мейозис у поезії Є. Плужника не такий численний, але позначений максимальною виразністю та емоційністю. Мейозис, як і гіпербола, зауважимо, ускладнюється метафоричними образами, риторичними окликами, що має глибинне настроєве навантаження.

Зауважено, що стильовою особливістю лірики є синкретизм образотворчих засобів, які вживає митець, щоб вибудувати власний, новий, виразно суб'єктивний образний рівень. Це дозволяє поглибити емоційно-змістовний план поезії Є.Плужника, індивідуалізувати психологію художнього мислення митця.

Досліджено лексико-семантичний рівень поезії митця, виявлено явище синкретизму тропічних засобів, з'ясовано смислове та емоційне наповнення індивідуально-авторських художніх засобів.

**Ключові слова:** поетичний текст, лірика, епітет, метафора, троп, гіпербола, мейозис.

It is revealed in the article the author's own perception of reality in poetry by artistic means, which make it possible to assess the quality of their usage in the content organization of poetic text as a whole. The artistic tools used by E. Pluzhnik are characterized, and the unique, individual and authorial picture of the artistic world of poetry is clarified and revealed. There is no excessive emotionality and improvisation in E. Pluzhnik's lyrics. It is characterised by laconism, expressiveness, simplicity and, at the same time, capaciousness. The author actively uses various artistic means, in particular epithets, which can be characterised as metaphorical.

Among the types of tropes, an important emotional and meaningful content has the opposite to hyperbole – meiosis. It is necessary to notice that hyperbole (exaggeration) can be both a trope (at the level of phrase) and a stylistic figure (at the level of sentence) and an artistic device (at the level of a work). The antonym to hyperbole is traditionally considered litota (understatement). The artistic functioning of hyperbole in the poetry of E.Pluzhnik is marked by individual and authorial features. E.Pluzhnik's hyperbole directly appeals to the addressee's imagination and is a direct, unveiled expression of emotions. The hyperbolic statements of Pluzhnik's poetry contain paradoxes, alogisms, statements that contradict reality and act as indicators of the expression of the authors modality. In contrast to hyperbole, meiosis in author's poetry is not so numerous, but marked by maximum expressiveness and emotionality. Meiosis, like hyperbole, is complicated by metaphorical images, rhetorical exclamations, which have a deep emotional load.

It is noted that the stylistic feature of the lyrics is the syncretism of visual means used by the artist to build his own, new, distinctly subjective pictorial level. This allows us to deepen the emotional and meaningful plan of Pluzhnik's poetry, to individualize the psychology of the artist's artistic thinking.

The lexical-semantic level of the artist's poetry was studied, the phenomenon of syncretism of tropeic means was revealed, and the semantic and emotional content of individually authored artistic means was clarified.

**Key words:** poetic text, lyrics, epithet, metaphor, trope, hyperbole, meiosis.

**Постановка проблеми.** Однією з важливих тематичних домінант ліричної системи поезії є осмислення її емоційно-сміслового навантаження засобами художньої словесності. Саме тому важливе значення для розуміння образно-сміслової структури поетичного тексту відіграє оцінка художніх засобів, які організують зміст поетичного тексту у цілому.

Художній світ митця функціонує завдяки поєднанню об'єктивних та суб'єктивних уявлень. З одного боку, об'єктивне в поетичному тексті – система образів, яка виникає на основі смислових лексичних одиниць і дає уявлення читачеві про об'єктивну дійсність. Поетичний текст – це знакова модель, яка має особливі риси, і будь-які елементи мовного рівня в поетичному тексті можуть стати значущими. Смісл кожного окремого слова може утворювати нові, неочікувані смисли. Обсяг значення поетичного слова збагачується асоціаціями.

З іншого боку, поетичний текст – естетично організована система, в якій ми спостерігаємо підпорядкованість його форми й смислу естетичним цілям. У поезії важливе значення мають ритм, мелодія, інтонаційний малюнок, рима, метр, асонанси тощо. Велику роль відіграють також формальні засоби, і зокрема, графічні. Художній світ митця – явище складне та багатопланове. У «ліричному полотні» відображаються елементи реальної дійсності. Тому поетичний текст – джерело та носій вербальної інформації.

**Постановка завданняє.** Велике значення в розумінні смислу поезії митця має індивідуально-авторська інтерпретація художніх засобів. Окремі образи, смисли є складовими елементами поетичного тексту; із них формується смисл-зміст усього твору. Ці одиниці виступають засобами втілення відповідного авторського ідейно-художнього задуму, їх роль у ньому може бути різною, такою ж різною є їх текстова значущість. Саме тому ми можемо говорити про домінування певних слів у ієрархії поетичного тексту. Зокрема, функціонування цілого масиву тропеїчних засобів у художньому тексті є одним із елементів його семантичної характеристики.

Смісловими домінантами поетичного тексту можуть бути художні засоби, наділені несподіваним значенням у тексті. Їхня семантика ґрунтується на контексті. Образні слова і вислови можна вважати експресивними символами, що виникають на поетичному тлі та служать засобами поси-

лення образності, виразності мови, створення широкого поля асоціацій тощо.

Виклад основного матеріалу. У ліриці Є. Плужника немає надмірної емоційності та імпровізаційності, вона характеризується лаконізмом, виразністю, простотою і водночас місткістю. Автор активно вживає різні художні засоби, зокрема епітети, які можна охарактеризувати як метафоричні.

Іншими словами, це явище художньої синестезії – коли одночасно поєднуються візуальні, слухові, дотикові, нюхові образи: «рядки холодних слів» [1, 125], «голос крові став неголосний» [1, 188], «трепетний та тьмянний, безсмертний світ» [1, 290].

Варто зазначити, що «синестезія – художній прийом, поєднання в одному тропі різних, іноді далеких асоціацій. Впливає із природної властивості людини переживати водночас враження, одержані від кількох органів чуття, що приводить до синтезу кількох відчуттів» [2, 638–639]. У контексті визначення, поданого у «Літературознавчому словнику-довіднику», наведемо приклади явища художньої синестезії в ліриці Є. Плужника:

«Для вас, історики майбутні,

Наш біль – рядки холодних слів!» [1, 125].

Явище синестезії яскраво проявилось в цьому двовірші: ніби на дотик відчуваються «рядки холодних слів», що є метафорою болю; поєднання авторських асоціацій увиразнює, поглиблює емоційність метафоричного образу, і за посередництвом вдало дібраних слів посилює враження від зображуваного і відчутого.

«А дужий грім зустрів такі дієзи, / Що злякано дзвенить вікно!» [1, 160]. Якщо попередній приклад стосувався асоціацій на рівні відчуттів, то в цьому двовірші на перший план виходить слухова картина: звук нагнітається використанням таких лексем, як «грім» (в уяві постає звук грому), «дієзи» (використання музичного терміна), «дзвенить» (звук дзвону); метафоричний образ переповнений різними звуками (потужна сила грому і, як наслідок, – «зляканий» дзвін вікна), що в уяві реципієнта створює глибоку і потужну картину.

Рядки «Гаснуть звуки. В їх безладнім хорі / Ще чутніша тиша навкруги» [2, 301) ілюструють синтез непоєднаних елементів художніх засобів: звуки і тиша. Двовірш розпочинається кон-

статацією ствердного та однозначного факту: «гаснуть звуки»; і одразу ж наступний елемент фрази про «безладний хор» звуків, що погасли – ніби суперечить сказаному вище; а далі – митець активізує відчуття реципієнта: «примушує» цікавим поєднанням образів та звуків слухати тишу; такі несподівані метафоричні образи підсилюють емоційну складову лірики Є. Плужника, підкреслюють яскравість та неповторність його індивідуально-авторського художнього світу.

Серед різновидів тропів важливе емоційно-сміслові наповнення має опозиційна пара гіпербола – мейозис. Принагідно зазначимо, що гіпербола (перебільшення) може бути і тропом (на рівні словосполуки), і стилістичною фігурою (на рівні речення), і художнім засобом (на рівні твору), що полягає в означуваному надмірі, перебільшенні означуваного з метою його увиразнення (за А. Ткаченком) [3, 262]. Антонімом гіперболи традиційно вважають літоту (применшення) [4, 173]. Аналогічним є твердження, що літота виступає як троп, протилежний гіперболі, в якому ознаки описуваного предмета подаються з надмірним їх применшуванням [5, 178]. Ми ж, послуговуючись класифікацією тропів і фігур А. Ткаченка, підтримуємо тезу літературознавця: «Протилежний до гіперболи троп – мейозис (зменшення), що полягає в означуваному применшенні означуваного у схожих із гіперболою функціях та виявах» [3, 263].

Художнє функціонування гіперболи в поезії Є. Плужника позначене індивідуально-авторськими рисами. Так, гіпербола використовується митцем не ізольовано, а в переплетенні з іншими художніми засобами: «Міста, міста! Жорстокістю бадьорі!

Мільйонносили людські двигуни!

Це вам тягар приплескав бігуни,

Це вам на паливо часи і зорі!

Каміносерді! Тисячами творів

Уславлені культурні дикуни!» [1, 202].

Строфа починається риторичним звертанням. Що має одночасно тавтологічний та окличний характер. Далі фіксуємо поглиблення емоційної напруги. Зростаюча градація підсилюється анафорою «це вам». Яскраві авторські неологізми «мільйонносили», «каміносерді», якими Є. Плужник називає властивості міст, мають настанову на перебільшення емоцій. Ці образи входять до складу поширених, розгорнутих метафор. Як бачимо, усі художні засоби допомагають увиразнити гіперболу, що завершує строфу і виступає кульмінаційною точкою, найбіль-

шим підвищенням емоційності: «Каміносерді! Тисячами творів / Уславлені культурні дикуни!» До того ж, гіпербола має в своїй основі оксиморон – «культурні дикуни». Численні риторичні оклики, зростання інтонаційної напруги, тісне переплетення, нагромадження, накладання образів допомагає досягнути всю експресивність внутрішнього авторського світу.

Як видно із наведеної строфи, ліричний суб'єкт, звертаючись до неживого об'єкта – міст (граматичного вираження у формі множини), витворює ефект існування живого суб'єкта, наділеного рисами та емоціями людини, що здатна бути жорстокою, «камінносердою», уславленою у безсмертних творах митців. Якщо враховувати контекст цієї ліричної системи, ситуація взаємодії ліричного «я» та суб'єктів рецепції в цьому творі розгортається, швидше за все, у площині емоційного, гіперболічного.

Симптоматично, що гіперболи Плужника мають окличний характер, адже цей троп завжди є маркером емоційності, яскравості, певної несподіваності в поєднанні складових елементів: «бачив життя до останнього дна / Сотнями ран!» [1, 124]; «поле, і місто, і я – / Море моєї рідні!» [1, 156]; «і будуть довго мільйони серць / На роздоріжжі двох світів горіти» [1, 212]. Якщо вважати, що кожний функціональний елемент художнього т (і гіпербола, зокрема) – це частина естетичного цілого (твору) і несе відповідне естетичне навантаження, то варто відзначити діалектичну єдність художніх образів, емоцій та конкретних ідей, закладених автором у текст. Серед багатьох факторів, що сприяють естетизації слова, особливо виділяється емоційність, оскільки найбільш повноцінним і дохідливим є той художній образ, який містить у собі сильний емоційний заряд (вираження емоційності на рівні окличних фраз).

Гіпербола Є. Плужника безпосередньо апелює до уяви адресата і є прямим, незавуальованим виразом емоцій. Дуже часто гіперболічні твердження Плужниківської поезії містять у собі парадокси, алогізми, твердження, що суперечать дійсності, і виступають показниками вираження авторської модальності.

На противагу гіперболі, мейозис у поезії Є. Плужника не такий численний, але позначений максимальною виразністю та емоційністю: «і хтось останній на полі дооре / Вузеньку смужку вогкої землі» [1, 162]; «навіть латку осіннього неба, / Димарями прип'яту!» [1, 182]. Спостерігаємо поєднання в цих образах зорових та дотикових відчуттів, що поглиблює емо-

ційне враження, напружує уяву. Мейозис, як і гіпербола, зауважимо, ускладнюється метафоричними образами, риторичними окликами, що має глибинне настроєве навантаження.

Використовуючи мейозис як показник кількісної модальності, суть якого полягає у применшенні дійсних якостей об'єкта, автор розраховує на широту асоціативного діапазону читача: «І ось душа мала-мала!» [1, 148]; «...Вибирала з води у жменьку / Синє золото...» [1, 252]; «А коли ж сила уся – / Шклянка насіння?» [1, 153]. У цьому разі адресант мови довіряє здатності реципієнта зрозуміти надмірну стриманість оцінок та врахувати невідповідність вербальної характеристики об'єкта його реальним якостям.

**Висновок.** Отже, Є. Плужник активно послуговується художніми засобами для творення

неповторної, індивідуально-авторської образності художнього світу поезії. Характерною рисою образотворчих засобів є їх синкретизм, із метою вибудовування власного, нового, виразно суб'єктивного образного рівня. Це дозволяє поглибити емоційно-змістовний план поезії Плужника, індивідуалізувати психологію художнього мислення митця.

Художні образи поетики Плужниківського вірша варті особливої уваги, оскільки ілюструють широту творчого діапазону психічних станів митця. Вони акумулюють в собі специфіку художнього мислення поета, яке базується на поєднанні декількох смислово-емоційних та чуттєво-образних малюнків, у результаті чого витворюється своєрідна і цілісно нова художня структура.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Плужник Є. Поезії. Укл., вступна стаття і прим. В. Череватенка. К.: Рад. письменник, 1988. 415 с.
2. Літературознавчий словник-довідник. Р. Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. К.: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
3. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): Підручник для гуманітаріїв. К.: Правда Ярославичів, 1998. 448 с.
4. Моклиця М. Основи літературознавства. Посібник для студентів. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 192 с.
5. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Загальне літературознавство: Навч. посібник для вузів. Рівне, 1997. 544 с.

УДК 821.161.2-3 Українка

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.1.41>

### РОЛЬ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

### THE ROLE OF LINA KOSTENKO'S WORKS IN IN CONTEMPORARY UKRAINIAN LITERATURE

Вавричина Г.С.,

*orcid.org/0000-0003-0963-9356*

*викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін  
Хмельницького університету економіки і підприємництва*

У статті розглядається творчість Ліни Костенко крізь призму сучасних літературних та історичних процесів. Наголошується на ролі філософічності, інтертекстуальності, націоцентризованої та мистецтвознавчої парадигми понадчасових проблем поезії авторки, у контексті складних суспільно-політичних процесів, зокрема російсько-української війни.

Стаття характеризує націєтворчі та мистецькі фактори впливу поглядів поетеси на світову та українську літературу. Авторка статті наголошує, що саме культ «Людини», «Патріота», «Гуманіста» допомагає глибше зрозуміти причетність читача до світових внутрішніх процесів. Аналізуючи історичні, часові, духовні візії творчості Ліни Костенко, авторка статті стверджує про поєднання комплексу символів і міфів, які визначають один із найважливіших параметрів національної свідомості українського народу. Розглядаються також трагедійні ноти, які покликані пробуджувати в «людині людяне».